

УДК 331.556(4)

Сгоров А.О.,*доцент, к.т.н., доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища
Запорізького національного технічного університету, yeandr2016@gmail.com***Ситников М.М.,***доцент, к.т.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізького національного технічного університету, sytnikovnikolay56@gmail.com**Україна, м. Запоріжжя*

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ МІГРАНТІВ НА ДОСВІДІ ЄС

У статті розкрито сутність власного капіталу підприємства як об'єкта бухгалтерського обліку. Визначено основні тенденції та проблеми міжнародної трудової міграції в країнах Європейського Союзу. Проаналізовано досвід ЄС щодо впровадження та розширення комплексного багатостороннього механізму регулювання трудової міграції. Продемонстровано, що незважаючи на низку очевидних недоліків та проблем, на сьогодні ЄС є гарним прикладом того, як держави впроваджують та розширюють механізм координації та регулювання трудової міграції з його конкретною правовою структурою реалізації. Позначено напрями і механізми регулювання міграційних процесів та соціально-економічного захисту трудових мігрантів.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, Європейський Союз, регулювання, координація, захист мігрантів, багатосторонні угоди.

Вступ та постановка проблеми. Неконтрольовані міжнародні міграційні процеси є однією з глобальних проблем сучасності. Якщо, принаймні, розвинені країни не вживатимуть заходів міждержавного регулювання таких процесів, то, безперечно, посиляться глобальна нестабільність. Під загрозу може бути поставлено майбутнє Європейського Союзу та інших інтеграційних угруповань. Постраждає світова економіка, що переживає і без того нелегкі часи. Тому міграційні питання повинні стати одними з центральних серед глобальних проблем людства.

Головною метою міжнародної міграції залишається підвищення добробуту людей. Крім того, сьогодні міграція є найважливішою проблемою для трудових відносин, умов праці, зайнятості та соціальної єдності у багатьох країнах. ЄС є гарним прикладом того, як держави впроваджують та розширюють комплексний багатосторонній механізм координації та регулювання трудової міграції з його конкретною правовою структурою реалізації, досвід якого варто вивчати, особливо зважаючи на те, що в країнах Європейського Союзу на теперішній час працюють мільйони громадян України.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню міграційних процесів завжди приділялася велика увага. Значний науковий внесок у розробку питань міжнародної міграції та міграційних процесів, а також теоретичних аспектів міграції населення внесли багато закордонних та вітчизняних дослідників, зокрема: В. Бенинг, Н. Бортник, Г. Борхас, А. Гайдуцький, І. Грицяк, М. Долішній, В. Іонцев, А. Каменський, Д. Коулман, Е. Красинець, Р. Лукас, К. Ньюланд, В. Мойсеєнко, В. Мукомель, В. Муравйов, С. Рассел, Д. Солт, П. Стокер, О. Сушко, О. Чалий та інші. В наукових публікаціях значна увага приділяється аналізу тенденцій і особливостей міжнародної міграції

населення, досліджуються масштаби нелегальної міграції іноземної робочої сили та її наслідки. Зарубіжні роботи, переважно, фокусуються на специфічних проблемах, характерних для конкретних держав, або необхідності вдосконалення глобального регулювання міграційних потоків. При безперечній цінності проведених досліджень, у світлі останніх світових подій (глобалізація, економічна і фінансова криза, міграційна криза ЄС та ін.) вивчення сучасних міграційних процесів стає все більш актуальним. Крім того, потребують більш ретельного вивчення та аналізу економічні наслідки міграції, а також проблеми соціально-економічного захисту мігрантів.

Мета статті – виявити основні тенденції та проблеми міжнародної трудової міграції населення, зокрема в країнах ЄС, а також позначити напрями та механізми регулювання міграційних процесів та соціально-економічного захисту трудових мігрантів. Проаналізувати досвід ЄС як приклад того, як держави впроваджують та розширюють комплексний багатосторонній механізм щодо регулювання трудової міграції.

Основні результати дослідження. Після Другої Світової війни у Західній Європі склалося два міграційних потоки: з отриманням громадянства, а також для перебування протягом навчання та роботи. За 1950–1979 рр. в Західну Європу переїхало близько 10 млн осіб. До початку 1974 р. у Франції і ФРН працювало 2,5 млн іноземних працівників (10–12% всієї робочої сили), у Швейцарії на всіх некваліфікованих і важких роботах були зайняті іноземці (30% робочої сили) [1, с.80].

Таким чином, Західна Європа з постачальника робочої сили з середини ХХ-го століття перетворилася в реципієнта. В цей період Європі два процеси відбувалися одночасно: (1) створення Європейського економічного співтовариства, яке згодом було

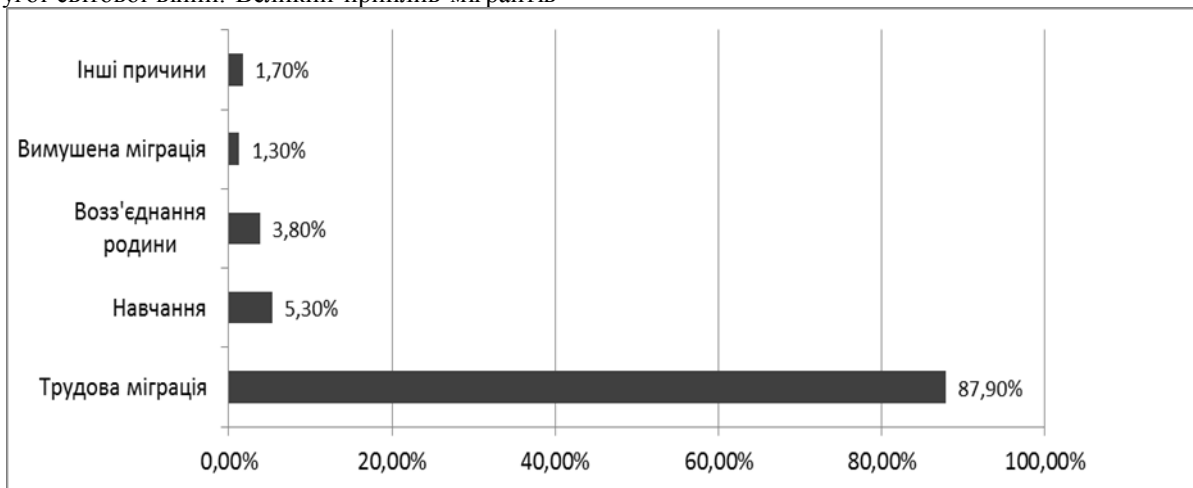
перетворено на ЄС (успішно створене Співтовариство, незважаючи на певний первинний скептицизм); (2) економічне зростання в поєднанні з несприятливою демографічною динамікою, що потребувало припливу робочої сили.

Європейська соціально-економічна модель мала на меті не стільки побудову держави рівних можливостей (США), скільки створення держав економічного добробуту і надання всім громадянам розширених соціальних гарантій і прав за рахунок уряду. Ця модель призвела до того, що ЄС у сучасний посткризовий період відчуває серйозні економічні труднощі у зв'язку з необхідністю реалізації таких гарантій.

Напруженість і конфліктна ситуація в Близько-східному регіоні та Африці з'явилася причиною масового переселення громадян, які залишають свої країни внаслідок внутрішньополітичних конфліктів або військових дій. У підсумку в 2015 р. Європейський Союз зіткнувся з беспрецедентною міграційною кризою, яка за масштабами та чисельністю біженців перевищила кризу часів Другої світової війни. Великий приплив мігрантів

в країни ЄС йде і з України та з Західних Балкан. Згідно зі статистикою, 80% заявок на надання притулку в першому кварталі 2015 року були подані в такі країни, як Німеччина (40%), Угорщина (18%), Італія (8%), Франція (8%) і Швеція (6%) [2]. Криза викликала жорстке протистояння між європейцями, які вітають біженців та прихильниками суворих міграційних обмежень. Це, в свою чергу, породжує побоювання, пов'язані із соціальною трансформацією, що є наслідком процесів глобалізації [3, с.10]. Незважаючи на те, що втеча в Європу набуває все більших масштабів, сама по собі вона не вносить радикальні зміни в соціальну структуру ЄС, що налічує понад 500 млн жителів. На 1 січня 2016 року, кількість людей, що проживають в ЄС – 28, але мають громадянство інших країн, становила 20,7 млн, а кількість осіб, які були народжені за його межами – відповідно 35,1 млн [2].

Але все ж таки основним мотивом для міжнародної міграції є пошук роботи. Про це свідчить, зокрема, дані щодо довгострокової імміграції громадян України (рис. 1)

Джерело: складено за даними [4].

Рис.1. Мета довгострокової міграції за кордон для громадян України (2014 р.).

Головним економічним рушієм міграції є переміщення людей з регіонів, для яких характерна низька продуктивність праці до регіонів з вищою продуктивністю праці. З одного боку, усунення бар'єрів для міграції — це найпростіший спосіб згладжування нерівності в сучасному світі і подолання страждань людей, що народилися в бідних регіонах. Оцінки показують, що це самий прямий шлях до підвищення сумарного світового добробуту – набагато більш дієвий, ніж всі інші економічні реформи разом узяті [5, с.87]. З іншого боку, відмінності між бідними і багатими країнами настільки значні, що негайне відкриття кордонів призведе до тектонічних змін, передбачити наслідки яких практично неможливо. Але навіть якщо бар'єри скасовуються поступово, можуть виникнути серйозні проблеми. Перетік трудових ресурсів з бідних країн у багаті призводить до зниження рівня життя багатьох жителів багатих країн.

Аналіз показує, що протягом тривалого часу країни ЄС намагалися виробити спільну міграційну політику, однак значний прогрес так і не був досягнутий в зв'язку з відмінностями в національній політиці країн-членів

ЄС, а також з-за відсутності єдиного підходу щодо інтеграції, національної єдності та проблеми меншин. Прихильники міграції наполягають, що демографічна ситуація, яка склалася протягом останніх десятиріччя потребує подальшого притоку робочої сили. Радикали вимагають встановити контроль над міграцією, різко послабити соціальну підтримку мігрантів і жорстко інтегрувати їх у суспільство. Однак існує й альтернативна думка: можливо забезпечити сталий розвиток, створивши гідні умови праці для місцевого трудового населення, спираючись на досягнутий рівень продуктивності праці і стимулюючи інновації, без істотного припливу трудових мігрантів.

Мігранти потрібні підприємствам ЄС для оптимізації витрат, перш за все, щодо оплати праці (відносно низька заробітна плата). При цьому бізнес перекладає більшу частину витрат (в першу чергу соціальних) на державу. Необхідно відзначити, що інститути регулювання міграції, які сформувалися в останні десятиріччя, мали національну приналежність. Спроби міждержавного управління міграцією носили рекомендаційний і декларативний характер.

Відповідно, міграційна політика країн ЄС досі не приведена до спільного знаменника. Про це свідчить, зокрема, такий факт: у той час як Німеччина і Швеція приймають сотні тисяч мігрантів, інші країни-члени ухиляються від таких дій внаслідок неготовності. Фінансові проблеми, з якими зіткнулися такі країни, як Греція та Італія, наростаюча по всій Європі підтримка партій, які виступають проти політики прийняття мігрантів, вплинули на позицію урядів багатьох країн.

Разом з тим, практично відсутня міждержавна координація нелегальних міграційних потоків, які продовжують збільшуватися за останні роки. Мова йде про розвиток і підтримку тіньового сектора економіки, оскільки використання праці нелегальних мігрантів створює необґрунтовані конкурентні переваги компаніям, які наймають їх на роботу. У ряді випадків нелегальна міграція навіть веде до збільшення податкового тягаря на титульне населення, оскільки бюджету доводиться нести додаткові витрати на соціальне забезпечення такого роду мігрантів. Мільйони нелегальних мігрантів не мають політичних, людських або трудових прав.

Трудові мігранти стикаються з багатьма проблемами: як тимчасові працівники вони часто мають обмежені юридичні права; більшість людей можуть знайти роботу лише в тих галузях, де заробітна плата суттєво обмежена, оскільки виробники знаходяться в конкурентному кінці світових виробничих ланцюгів. Тенденції до поглиблення трудових відносин, гендерної дискримінації, зловживання вербуванням та нерегулярним статусом поєднують ці недоліки та збільшують вразливість трудових мігрантів.

Незважаючи на те, що багато країн потребують залучення трудових мігрантів, і навіть коли вони свідомо та цілеспрямовано залучають цих мігрантів для роботи на своїх територіях, правові системи таких країн часто не гарантують сприятливого режиму для працевлаштування і соціального захисту таких мігрантів. Крім цього, на нелегальних мігрантів не поширюється положення про мінімальний розмір оплати праці, що може призвести до зниження середнього рівня оплати праці некваліфікованих працівників, а роботодавці будуть ігнорувати вимоги забезпечити охорону здоров'я та дотримання техніки безпеки. Як наслідок, можуть зрости виробничий травматизм і смертність. Після прибуття нелегальні мігранти не проходять медичне обстеження; їх можливості звертатися до органів охорони здоров'я в країні перебування також в значній мірі обмежені. Наявні факти свідчать про те, що іммігранти, як правило, споживають менше медичних послуг, ніж місцеве населення [1, с.83].

Слід зазначити, що проблема захисту мігрантів у загальному вигляді має, щонайменше, три виміри: рівні права щодо найму; збереження роботи та оплати труда; соціальний захист та умови праці, включаючи гарантування безпечних трудових процесів.

У зв'язку з цим слід зазначити, що Європейська комісія ще 30 березня 2012 року випустила повідомлення «Зовнішній вимір координації соціального забезпечення в ЄС», який закликає держави-члени

надалі розвивати координацію соціального забезпечення та захисту мігрантів з країнами, що не є членами ЄС. Однак, для реалізації таких намірів бракує практичних заходів. Наприклад, незважаючи на значну кількість угод про соціальне забезпечення в країнах ЄС іноземних мігрантів (переважно двосторонніх), рівень охоплення останніх соціальними гарантіями залишається низьким. Це можна пояснити наступними обставинами:

– переважна більшість трудових мігрантів та сезонних працівників-мігрантів не укладають належних трудових договорів;

– існує брак ефективно впроваджених угод про соціальне забезпечення. Існуючі угоди про соціальне забезпечення є часто неефективними через їх внутрішні недоліки та вади державних важелів для реалізації.

Існує кілька міжнародних документів, які регулюють міграцію та захищають права міжнародних мігрантів: Міжнародна конвенція щодо захисту прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) про міграцію для зайнятості та Конвенція МОП про працівників-мігрантів, – які захищають працівників від дискримінації на підставі їх статусу мігрантів. Незважаючи на те, що вони забезпечують широкий спектр охоронних заходів, на практиці вони не мають належних практичних важелів реалізації, тому що більшість держав, які їх ратифікували, є такими, що направляють працівників-мігрантів, а не такими, хто використовує їх працю. Наприклад, «Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудових мігрантів та членів їх сімей» від 18 грудня 1990 року станом на травень 2017 р. була ратифікована 51-єю державою, підписали, але не ратифікували її – 15. Жодна з країн ЄС не ратифікувала дану конвенцію [6].

Виникають наступні міркування щодо покращення захисту соціального забезпечення мігрантів з точки зору країн, що не є членами ЄС.

По-перше, законодавство про координацію системи соціального забезпечення в Європі є одним із найскладніших і динамічних механізмів такого роду. Позиції держав, що не входять до ЄС, можуть відрізнятись. Для держав, які готуються до вступу до ЄС, гармонізація систем соціального забезпечення є розумним підходом, з огляду на те, що вони спроможні застосовувати правила ЄС.

По-друге, гнучкі двосторонні угоди про соціальне забезпечення залишаються основним інструментом для осіб, що переміщуються між двома державами (переважно працівниками-мігрантами та членами їх сімей). Двосторонні угоди також сприяють підвищенню дієвості інструментів міжнародних організацій, таких як МОП та Рада Європи. ЄС, маючи на меті розширити свій зовнішній вимір, прагне посилити координацію соціального забезпечення з країнами, що не є членами ЄС та створити, з цією метою, нові гнучкі юридичні інструменти. Для поліпшення соціального захисту трудових мігрантів з країни, що не є членом ЄС, така країна має можливість скористатися механізмами координації системи соціального забезпечення ЄС шляхом укладання двосторонньої (або багатосторонньої) угоди з державою-членом ЄС.

По-третє, багатосторонні угоди являють собою універсальний інструмент, який у сучасних умовах наближається до найбільшої повноти у принципах координації. Як зазначалося, правила координації соціального забезпечення в ЄС є найбільш далекоглядним регіональним багатостороннім документом.

По-четверте, з огляду на те, що існуюча мережа двосторонніх угод не є повною і що існуючі багатосторонні документи не є обов'язковими для всіх держав, країни-донори, що надсилають мігрантів, та країни-реципієнти, що їх приймають, можуть вживати односторонні заходи для захисту прав працівників-мігрантів на соціальне забезпечення. Односторонні заходи можуть відігравати все більш важливу роль у майбутньому, оскільки дедалі більша кількість національних рішень конституційних судів та Європейського суду з прав людини встановлюють, що права на соціальне забезпечення повинні розглядатися як обов'язкові для реалізації.

Таким чином, незважаючи на низку очевидних недоліків та проблем, на сьогодні ЄС є гарним прикладом того, як держави впроваджують та розширюють комплексний багатосторонній механізм координації та регулювання трудової міграції з його конкретною правовою структурою реалізації.

Практичне втілення ефективних рішень вимагає об'єднання національних систем соціального захисту через міжнародні інструменти соціального забезпечення. Не існує панацеї чи єдиного підходу для вирішення цієї проблеми. Кожна країна повинна розробити власну стратегію, яка найбільш підходить для її конкретного національного контексту.

Приклади передового досвіду в різних регіонах світу, зокрема в ЄС, можуть сприяти покращенню умов праці для трудящих-мігрантів. До них відносяться: компетентні установи, які здійснюють нагляд за вербуванням та міграцією; заохочення мігрантів до підписання договорів, положення яких були схвалені компетентними національними органами; залучення працівників-мігрантів до програм охорони здоров'я, пов'язаних із роботою; і створення спеціалізованих установ для моніторингу та зменшення дискримінації. Робочі організації мають створювати мережі для забезпечення більшого захисту трудящих-мігрантів. У деяких країнах приватні підприємства взяли на себе ініціативу щодо покращення житлових умов, умов життя та охорони здоров'я трудящих-мігрантів.

Соціальне забезпечення трудящих-мігрантів все більше координується шляхом укладання багатосторонніх угод на регіональному рівні, що розглядається як ефективна практика, оскільки вона забезпечує загальні стандарти та правила координації систем соціального забезпечення усіх країн – учасниць угод та рівноправність для працівників-мігрантів. Регіональні угоди також можуть забезпечити більш високий рівень захисту, ніж мережа двосторонніх договорів про трудову міграцію, що охоплюють ті ж країни та регіони, де права та обов'язки залежать від умов відповідної окремої двосторонньої угоди.

Залишається завдання зберегти та продовжити діяльність зі стратегічним баченням, визнаючи, що

сьогодні міграція є найважливішою проблемою для трудових відносин, умов праці, зайнятості та соціальної єдності у багатьох країнах.

Висновки. Усунення бар'єрів для міграції – це найпростіший спосіб згладжування нерівності в сучасному світі. На рівні індивідуального прийняття рішень міжнародна міграція є найпотужнішим і найдоступнішим засобом зниження сукупного рівня бідності.

Вироблення спільної наддержавної політики адаптації та інтеграції мігрантів у суспільство, що їх приймає, дозволить зберігати переважно традиційний уклад суспільного та соціокультурного життя у країні, що приймає, не розмиваючи, а збагачуючи його за рахунок традицій, привнесених мігрантами, а також їх людського капіталу.

Потрібно прийняти ідею про те, що проблеми міжнародної міграції не можуть бути вирішені діями та заходами окремих держав. Такими проблемам, як міжнародна трудова міграція неможливо ефективно управляти без співпраці між країнами походження мігрантів, транзиту та призначення.

Глобальний договір та регіональні угоди, наприклад на рівні Європейського Союзу, мають потенціал для створення більш широкій структури співпраці між державами, щоб допомогти їм досягти та запровадити практичні рішення міграційних проблем.

Література

1 Гонтмакxер Е. Ш. Мировые миграционные процессы: необходимость глобального регулирования [Текст] / Е. Ш. Гонтмакxер // Вопросы экономики. – 2013. – № 10. – С. 78–85.

2 Migration and migrant population statistics / [Electronic resource] – Access mode: ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=236348

3 Heisbourg F. The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis. F. Heisbourg // IISS. Survival. – vol. 57.– No. 6 (December 2015 – January 2016) – pp. 7–20 / [Electronic resource] – Access mode: <https://www.iiss.org/en/publications/survival/sections/2015-1e95/survival-global-politics-and-strategy-december-2015-january-2016-522a/57-6-02-heisbourg-12d7>.

4 Migration as an enabler of development in Ukraine. A study on the nexus between development and migration-related financial flows to Ukraine / International Organization for Migration (IOM), Mission in Ukraine. – Kyiv, 2016. – 116 p.

5 Турцев С. Мифы экономики. Заблуждения и стереотипы, которые распространяют СМИ [Текст] / С. Турцев. – 5-е изд. – М.: Манн, Иванов и Фербер. – 2014. – 320 с.

6 International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families. New York, 18 December 1990. – No. 39481 / [Electronic resource] – Access mode: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TRFATY&mtid_sg_no=IV-13&chapter=4&clang=en2 L

References

1 Gontmakher Ye. Sh. Mirovyye migratsionnyye protsessy: neobkhodimost' global'nogo regulirovaniya [Tekst] / Ye. Sh. Gontmakher // Voprosy ekonomiki. – 2013. – № 10. – S. 78–85.

2 Migration and migrant population statistics / [Electronic resource] – Access mode: ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=236348

3. Heisbourg F. The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis. F. Heisbourg // IISS. Survival. – vol. 57.– No. 6 (December 2015 – January 2016) – pp. 7–20 / [Electronic resource] – Access

mode: <https://www.iiss.org/en/publications/survival/sections/2015-1e95/survival-global-politics-and-strategy-december-2015-january-2016-522a/57-6-02-heisbourg-12d7>.

4. Migration as an enabler of development in Ukraine. A study on the nexus between development and migration-related financial flows to Ukraine / International Organization for Migration (IOM), Mission in Ukraine. – Kyiv, 2016. – 116 p.

5. Guriyev S. Mify ekonomiki. Zabluzhdeniya i stereotypy, kotoryye rasprostranyayut SMI [Tekst] / S. Guriyev. – 5-ye izd. – M.: Mann, Ivanov i Ferber. – 2014. – 320 s.

6. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families. New York, 18 December 1990. – No. 39481 / [Electronic resource] – Access mode: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtid_sg_no=IV-13&chapter=4&clang=en2

Yegorov A.O.,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Labor and Environmental Protection, Zaporizhzhya National Technical University, yeandr2016@gmail.com

Sytnikov M.M.,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of International Economic Relations Department, Zaporizhzhya National Technical University, sytnikovnikolay56@gmail.com

Ukraine, Zaporizhzhya

INTERNATIONAL LABOR MIGRATION: PROBLEMS OF REGULATION AND PROTECTION OF MIGRANTS ON THE EU EXPERIENCE

The main tendencies and problems of international labor migration in the countries of the European Union have been determined. The experience of the EU on the implementation and expansion of a comprehensive multilateral mechanism for regulating labor migration has been analyzed. It has been demonstrated that, despite a number of obvious shortcomings and problems, the EU today is a good example of how countries are implementing and expanding the mechanism for coordinating and regulating labor migration with its specific legal framework for implementation. Directions and mechanisms of regulation of migration processes and socio-economic protection of labor migrants were indicated.

Key words: international labor migration, European Union, regulation, coordination, protection of migrants, multilateral agreements.

